

DRUŠTVENI PROCESI U BOSNI I HERCEGOVINI NA PUTU U EVROPSKU UNIJU

Transformacija ranijeg nedemokratskog bosanskohercegovačkog društva ne može kratkoročno dovesti do potpune demokratske tranzicije, a pogotovo do konsolidirane demokracije i pravne države. Konsolidirana demokracija podrazumijeva političku situaciju u kojoj se svi ponašaju na demokratski način, da se svi politički konflikti rješavaju u skladu sa postojećim zakonom, odnosno sviješću da se postojeće norme ne smiju kršiti, jer takvo političko ponašanje biva vrlo oštro sankcionirano. Svi znamo, a političari posebno, da tako stvari ne stoje u Bosni i Hercegovini.

Stalna konfrontacija, nedefiniranost i nedovoljna kapacitiranost demokratskih institucija čine Bosnu i Hercegovinu tipičnim primjerom tranzicijskog društva. Dodatni otežavajući faktor, koji se uvijek mora ukalkulirati kada je riječ o bosanskohercegovačkoj državi i društvu, jeste uvažavanje i svijest o agresiji i ratu protiv i bosanskohercegovačke države ali i bosanskohercegovačkog društva. Ako prihvatimo činjenicu da je bosanskohercegovačka država invalidna (iz poznatih razloga), sa svim svojim nedostacima, za bosanskohercegovačko društvo možemo kazati da lošije stoji od države.

Neophodni uvjeti za konsolidiranu demokraciju u Bosni i Hercegovini su:

1. aktivno **građansko društvo** koje podrazumijeva i relativnu političku autonomiju, s tim da sve demokratske snage (nacionalni, politički, ekonomski i svi institucionalni državni akteri) rade na poboljšanju ekonomskog statusa svih građana, odnosno da produbljuju društvenu i političku participaciju građana u svakodnevnom životu. To podrazumijeva navikavanje političkih aktera na normiranje i provođenje procedure u reguliranju svakog konflikta.
2. Jako **civilno društvo** mora imati snage kontrolirati vlast, odnosno nuditi političke alternative, a ne, kako je to često slučaj u Bosni i Hercegovini, „srasti“ ili predstavljati transmisiju vladajućih struktura. Utješno je da to nije samo slučaj sa nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini. Otuda nije čudno da su „nevladine organizacije gore od neoliberalne države“ (Rastko Močnik), ili što se može pročitati na portalima o „NGO mafiji“.
3. Imajući u vidu da je postojanje **suverene države** preduvjet za demokraciju, odnosno bez suverene države nema istinskog građanina niti istinske demokracije koja u suštini predstavlja oblik upravljanja državom. Odbijanje građanina ili grupe građana da se poistovjete sa vlastitom državom dovodi do nerješivih problema, od odbijanja lojalnosti pa čak i do nasilja. Problemi se multipliciraju, pogotovo ako lojalnost državi ne iskazuju dijelovi državnog aparata. Slabost države sugerira i lojalnim građanima da postanu neloyalni ili djelimično lojalni.

Posebno treba naglasiti složeni odnos između države, nacije i demokratizacije, a posebno u BiH gdje se država i nacija ne poklapaju, jer su logika države (nacije) i logika demokracije u sukobu. Dodatno se mora imati u vidu da u Bosni i Hercegovini postoji „razroki“ stav o duhu konstitucionalizma (konsenzus o ustavu), jer Dejtonski (oktroirani) ustav je odavno postao „švedski sto“ političkim akterima u Bosni i Hercegovini.

4. **Vladavina zakona**, a ne vladavina ljudi. Ranjena društva, kakvo je i bosanskohercegovačko, traže više od prava, ona žele i pravdu, jer je pravda ideja prave mjere. Ideja pravde je univerzalna, međutim, iskustvo nas poučava da se ideja pravde mijenja u zavisnosti od mjesta i vremena: ona može biti svedena na „društvenu utilitarnost“ i „državni razlog“.

„Ne može se željeti Pravda a da se ne želi Pravo, niti pristajati uz Pravo a ne pristajati uz Društvo“ (A. Kožev).

Do konsolidirane demokracije može se doći kada bude postignuta saglasnost o procedurama do dolaska legalne vlade koja biva izabrana na sveopćim i slobodnim izborima i kada ta vlada bude imala faktičku vlast da stvara novu politiku, a zakonodavna, izvršna i sudska vlast ne mora dijeliti vlast sa drugim organima. Nejasna hijerarhija zakona, bez nezavisnog sistema pravosuđa i uz nedostatak pravne kulture, opće je mjesto bosanskohercegovačkog političkopravnog sistema. Opće je poznato da u Bosni i Hercegovini svaka politička stranka ima svoje sudije, tužitelje, rektore, dekane, direktore u javnim kompanijama itd. Na djelu je moderna „feudalizacija“, jer je partija, češće partijski lider, autor nepisanih *leges datae*, koji su najčešće u koliziji sa proklamiranim pravima građana. Monteskje definira: „Kada dođem u neku zemlju, ne ispitujem ima li u njoj dobrih zakona, nego da li se oni koji su na snazi izvršavaju, jer dobrih zakona ima posvuda“.

Dakle, konsolidirana demokracija nastaje onda kada pravni subjekt može postići svoje zakonite ciljeve legalnim putem bez potrebe da pribjegava nezakonitim radnjama ili nasilju. Postavlja se pitanje: da li su demonstranti 7. februara 2014. mogli ostvarivati svoja prava legalnim sredstvima ili su morali pribjeći nasilju? Čak i poslije pljačkaške privatizacije, koja se i mogla provesti samo pod auspicijom političkih partija i njihove moći (nema organiziranog kriminala bez političke podrške, ostalo je krađa čokolade u samoposluzi!), ne bi došlo do februarских pobuna da su tužiteljstva i sudstvo radili svoj posao.

Lišenjem bosanskohercegovačkih građana (radnika) svake nade politika ih je pretvorila u žestoke neprijatelje, skoro cijele zajednice (zapaljeno Predsjedništvo, kantonalne i općinske zgrade, kao metafore mrske vlasti, iako je „naša“). Stoga je prosječni građanin Bosne i Hercegovine lišen svake nade u bolje sutra.

5. **Funkcionalna država** Bosna i Hercegovina je nemoguća sve dok egzistira u „luđačkoj košulji“. Dejtonski ustav koji destabilizira i paralizira normalan društveni i svaki drugi razvoj je ustavna fikcija. Nejednakost i pravna nesigurnost građana, pocijepan ekonomski prostor, prevelika birokratizacija (preko stotinu ministara i sve što ide uz njih) i neodgovornost državnih službenika koji su postali kasta u bosanskohercegovačkom društvu (ne podliježu pravnoj nego političkoj odgovornosti svojoj partiji ili šefu partije, što stvara politički klijentelizam), sve je, velikim dijelom, zasluga nametnutog Dejtonskog ustava koji djeluje razarajuće na bosanskohercegovačko državno i društveno tkivo.

S druge strane, i oni bosanskohercegovački političari koji sebi tepaju da su „probosanski“ nedovoljno čine na funkcionalnom ustrojstvu države i prohodnosti bosanskohercegovačkog društva. Jedinstvo postoji samo u jednome: čuvanju „osvojenih“ političkih pozicija i neodricanju od privilegija, uprkos tome što su najbolje plaćeni političari u regiji, pa i u Evropi, ako uporedimo standard evropskih sa bosanskohercegovačkim građanima. Poznato

je da jedan bosanskohercegovački lider vozi (službeni) automobil iste marke kao i kancelarka Savezne Republike Njemačke, Angela Merkel.

6. **Ekonomski održivo društvo** u Bosni i Hercegovini veoma je teško stvoriti u uništenoj, razorenoj i (svjesno) opljačkanoj privredi. Ali sve te činjenice dodatno moraju motivirati sve potencijale u društvu da se izbore, da zahtijevaju kako društveno-političko tako i društveno-ekonomsko odgovorno ponašanje, odnosno stvaranje sistema društveno prihvaćenih normi ponašanja i institucija koje bi bile posrednik između države i tržišta, uz značajan stepen tržišne slobode. Uprkos neoliberalističkoj teoriji o samodovoljnosti tržišta, neophodan je određen stepen državne regulacije, pogotovo s obzirom da su još uvijek mnogobrojna prirodna bogatstva u vlasništvu države/društva. I opet dolazimo do problema: koliko i kako sve ove mjere može provesti Bosna i Hercegovina kao slaba država, jer oblikovanje ujedinjene Evrope podrazumijeva i odricanje od države kao modernog oblika vlasti (a samo kao države, i velike i male države su, u načelu, jednakopravne). Da li to znači da tada opstajemo samo kao zajednice? Etničke, vjerske ili neke druge? U tom slučaju preovlađuju grupni, korporacijski i lični interesi kao zamjena za državu kao mehanizam javne vlasti i javnog odlučivanja. To dovodi do redistribucije moći i bogatstva koje preuzima manjina. U bh. medijima nalazimo tvrdnju da u BiH postoji 90 osoba koje raspolažu sa bogatstvom od oko devet milijardi eura?!

Nesporo je da ekonomski prosperitet pozitivno djeluje na izgradnju konsolidiranog demokratskog društva (srednja klasa, rast kvalificirane radne snage, rast obrazovanja, razmjena dobara, znanja, iskustava itd.), naravno, ne zanemarujući i ostale mnogobrojne društvene faktore. Apsolutno je slobodno samo svjetsko tržište u globaliziranom svijetu.

Još nekoliko teza:

- neophodno je izvršiti denacifikaciju bh. društva;
- političke partije pretvaraju socijalnu u političku moć prezentirajući partikularne interese koji su uži od nacionalnih (državnih) i ideologizirajući političku borbu za moć (ciljevi često skriveni, teško dokučivi običnom čovjeku, mogućnost manipulacije), posredujući i transformirajući nepolitičke faktore u politiku;
- politizacija religije i religiozacija politike (mnogo je religije u javnom diskursu, a malo vjere; vjerske zajednice često podržavaju „našu“, pa makar i zlu i nepravednu vlast);
- nedostatak demokratskih ideala i rezignacija neće popraviti naše društveno stanje.

Prof. dr. Enes Durmišević